

ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Микола Мушинка, проф., д-р філол.н.,
академік НАН України, голова Асоціації
україністів Словаччини та НТШ у Словаччині

ББК 821.161.2
УДК 801. 161.2

Володимир Гнатюк у моєму житті *

У статті відомий дослідник творчості Володимира Гнатюка Микола Мушинка окреслює свої етапи вивчення життя і творчості фольклориста, на основі широкого фактичного матеріалу він узагальнив і систематизував народознавчу та українознавчу концепцію вченого, його внесок у світову науку.

Ключові слова: Володимир Гнатюк, життєпис, фольклористика, наукове товариство імені Т.Г. Шевченка, мемуари.

Mykola Mushynka Volodymyr Hnatiuk in my life.

Mykola Mushynka, famous researcher of Volodymyr Hnatiuk creative activity, outlines his stages of study of the life and creative activity of the folklore researcher in this article. Using broad factual material he generalized the ethnological and Ukrainian concept of the scientist, his contribution to the world science.

Key words: Volodymyr Hnatiuk, biography, folklore study, Shevchenko Scientific Society and memoirs.

Автор спогадів зацікавився життям і творчістю Володимира Гнатюка, будучи студентом І.Панькевича в Карловому університеті в Празі (1956 – 1958). Основну частину матеріалів про В. Гнатюка зібрав під час аспірантського стажування в Києві та Львові. У Львові на приватній квартирі він відкрив частину архіву та меблі В. Гнатюка. На їх основі пізніше було побудовано Музей В.Гнатюка у Велесневі. Нав'язав стосунки з дочкою В.Гнатюка Олександрою, яку кілька разів відвідав у Парижі. Спричинився до реабілітації його сина Юрія (1900 – 1961), репресованого більшовицькою владою. Кандидатську дисертацію «Володимир Гнатюк та його зв'язки з чехами і словаками» захистив 1967 р. в Карловому університеті в Празі. Видана була в Парижі (1975). Там же вийшла і його досі найоб'ємніша монографія про вченого «Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність у галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства» (1987). До VI міжнародного з'їзду славістів у Празі 1968 р. видав «Науковий збірник на пошану Володимира Гнатюка». В часи внутрішньої еміграції, працюючи пастухом колгоспної худоби та кочегаром (1972 – 1990) опублікував кільканадцять праць про В. Гнатюка на Заході. В 1991 році влаштував у Пряшеві велику міжнародну наукову конференцію до 120-ліття з дня народження В. Гнатюка. В 1992 році захистив докторську дисертацію про В.Гнатюка та згодом опублікував нові праці про нього. Роздобув та подарував Тернопільському облдержархіву 180 листів В. Гнатюка до своїх дітей.

З іменем найвизначнішого українського фольклориста кінця XIX і першої чверті XX століття Володимира Гнатюка (1871 – 1926) мене познайомив проф. Іван Панькевич (1877 – 1958) на лекціях з української мови і літератури в Карловому університеті в Празі в 1966 – 1968 роках. Та глибше я почав цікавитися його життям і діяльністю під час аспірантського стажування в Україні (1964– 65 рр.), збираючи матеріали для кандидатської дисертації «Володимир Гнатюк – дослідник фольклору Закарпаття».

Найбільше матеріалів я знайшов у Львівській науковій бібліотеці, де зберігається основна його епістолярна спадщина, яку передав туди ще в міжвоєнному періоді Іван Андрійович Боднар. Хто він такий, ніхто з бібліотекарів не знав, однак в архівній книзі бібліотечних поповнень знайшлася його львівська адреса, з якої я розпочав пошуки і навесні

* Доповідь підготовлена для наукової конференції до 140-річчя з дня народження В. Гнатюка в Тернополі 11-12 травня 2011 р.

1965 року знайшов його на вулиці Васнецова. З'ясувалось, що це швагер В. Гнатюка (чоловік двоюрідної сестри його дружини Олени та тесть художника Г. Смольського). Він після смерті Гнатюка 1926 року і від'їзду дружини до дочки в Берлін, успадкував його квартиру – з меблями, бібліотекою, архівом тощо. В архіві знаходилися справжні шедеври. Крім рукописів В.Гнатюка, були там, наприклад, рукописи й інших збирачів фольклору: Зоріяна Доленги-Ходаковського з початку XIX ст., Осипа Бодяньського з першої половини XIX ст. тощо. Іван Андрійович пояснив мені, що власницею всього цього є дочка В. Гнатюка Олександра, яка живе в Парижі. І дав мені її адресу.

Пані Олександрі я вислав декілька своїх статей про її батька, якими вона була захоплена і написала панові Боднарю, щоб він передав мені все, що я захочу. При чергових відвідинах квартири Боддаря восени 1965 року Іван Андрійович показав мені її листа, мовляв: «Беріть що хочете!». Я взяв лише олійний портрет В. Гнатюка (роздобувши офіційний дозвіл на його вивіз за кордон) та кілька фотографій і рукописів, а все інше залишив «до наступного» разу. Та «наступного разу» вже не було, бо в грудні 1965 року мене на кордоні в Чопі арештували (за перевіз машинопису праці І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?») та інших самвидавчих матеріалів, знайдених у мене при митному обшуку), і після кількадечних допитів видворили з Радянського Союзу.

Весь 1966 рік я присвятив збиранню матеріалів про В.Гнатюка в Чехословаччині. Крім архівних джерел, я налагодив стосунки з людьми, які знали його особисто або листувалися з ним. Всі мої спроби продовжувати аспірантуру в Україні, де на мене чекали матеріали архіву В.Гнатюка, виявилися марними. З'ясувавши, що дорога в Україну для мене на довгі роки закрита, я на початку 1967 року подав львівську адресу Івана Боддаря тодішньому старшому піонервожатому Велеснівської восьмирічної школи Остапу Черемшинському, якому я вже раніше вислав усі свої статті про його славного земляка. Він у листі від 28 січня 1967 року писав мені: «Дуже вдячний Вам за адресу Івана Андрійовича Боддаря». Із змістом мого листа він познайомив працівника Тернопільського краєзнавчого музею Ігоря Герету, і разом вони поїхали до Боддаря у Львів. Вони, як і я два роки тому, були приголомшені багатством новознайденого. Всі матеріали, а також меблі останньої квартири В.Гнатюка вони перевезли у запасники Тернопільського краєзнавчого музею. Згодом на їх основі було побудовано Етнографічно-меморіальний музей Володимира Гнатюка у Велесневі, незмінним директором якого став Остап Черемшинський¹. Коментуючи цю подію, сім'я Андрія Боддаря в колективному листі до мене від 18 листопада 1967 року писала: «Поza тим заслуга Ваша, що Ви відгребли В. Гнатюка із забуття і тут якась і Ваша доля впливу, що рішилися побудувати у Велесневі музей В. Гнатюка, куди помандрували із нашої хати експонати на ту ціль у дарунку заради пам'яті такої визначної людини спорідненої з нашим домом».

На хвилях «Празької весни» я в жовтні 1967 року захистив кандидатську дисертацію в Карловому університеті в Празі «Володимир Гнатюк і Закарпаття та його зв'язки з чехами і словаками». Згодом її скорочена версія вийшла окремим томом у Парижі². В тому ж 1967 році в Югославії побачила світ моя праця про В. Гнатюка як першого дослідника фольклору русинів Воєводини³.

Наприкінці 1967 року я здав до друку науковий збірник, присвячений пам'яті В.Гнатюка⁴, який містив декілька праць про різні аспекти діяльності В. Гнатюка, спогади його друзів Ф. Главачка та Ф. Тихого, невідому статтю В.Гнатюка «В справі літературної

¹ Докладніше див.: Герета І. Скарби з архіву В. М. Гнатюка // Народна творчість та етнографія. – К., 1973. – Ч. 6. – С. 61 – 65. Див. теж: Герета І. – Черемшинський О.: Етнографічно-меморіальний музей В. Гнатюка. Нарис-путівник. – Львів, 1971. З того часу з'явилися три наступні видання путівника (1982, 1991, 2006).

² Мушинка М.: Володимир Гнатюк і Закарпаття // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, т. 190. Праці Історично-Філософичної Секції. – Париж – Мюнхен, 1975. – 116 с.

³ Мушинка М. Володимир Гнатюк – перший дослідник життя і народної культури русинів-українців Югославії // Народни приповедки бачванських русинох. По етнографичних материялох Володимира Гнатюка. – Руський Керестур, 1967. – С. 7-80. Вийшли й окремою брошурою.

⁴ Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. Присвячений пам'яті В. Гнатюка. Упорядник М. Мушинка. – Т. 3. – Пряшів, 1967. – 510 с.

мови підкарпатських русинів», листування В.Гнатюка з І. Панькевичем (78 листів), бібліографію опублікованих праць В.Гнатюка про Закарпаття (104 позиції) тощо. Збірник був приурочений до VI Світового з'їзду славистів у Празі, що відбувся в серпні 1968 року. Там відбулася його презентація. Гнатюківський збірник зустрівся з неочікуваним успіхом у пресі. На Україні його прорецензували: «Вітчизна» (М. Стеценко), «Радянське літературознавство» (В. Гересименко), «Літературна Україна» (Я. Шашкевич) та кілька інших журналів. На Заході писали про нього «Сучасність» (Мюнхен), «Slavistica Canadiana» (Торонто), «Українське слово» (Париж), «Українське православне слово» (Банд-Брук), «Естафета» (Нью-Йорк – Торонто) тощо.

Ще восени 1965 року А.Боднар показав мені могилу В.Гнатюка на Личаківському кладовищі у Львові. Вона була вкрай запушеною, зарослою травою. Від від'їзду дружини Гнатюка Ірини зі Львова 1927 року про неї ніхто не дбав. Я її трохи почистив і сфотографував. Коли згодом в Парижі показав фотографію дочці Гнатюка Олександрі, вона заплакала і виявила бажання на власні кошти побудувати достойний пам'ятник на могилі свого батька. Мене попросила зайнятися цією справою. Для мене, громадянина іншої країни, була це не легка справа, та все ж таки я пообіцяв їй докласти усіх зусиль, щоб пам'ятник побудувати.

Серед своїх львівських друзів-художників я знайшов архітекта та скульптора. Скульптор Василь Одрехівський приїхав до Пряшева, узяв у мене потрібні фотографії, і ми з ним навіть на ціні домовилися. Та згодом з'ясувалося, що для побудови пам'ятника на Личаківському кладовищі (пам'ятка національної культури) необхідний офіційний дозвіл радянських органів, а громадяни інших країн можуть звертатися до цих органів лише за посередництвом радянських дипломатичних представників у своїх країнах. У Празькому посольстві мені сказали, що дочка Гнатюка повинна у цій справі звернутися до радянського посольства у Парижі. Вона не хотіла цього зробити, боячись, що її французькі органи запідозрять у шпигунстві.

Порушуючи дипломатичний порядок, я звернувся у цій справі прямо до Міністерства культури УРСР, і, не одержавши відповіді, написав листа до новозаснованого Товариства охорони природи та пам'яток культури у Києві. Я писав про жалюгідний стан могили академіка АН УРСР у Львові (ілюструючи це фотографією), про прагнення дочки Гнатюка фінансувати побудову пам'ятника, про моє прагнення віддати на цю справу гонорар, одержаний за упорядкування Гнатюківського збірника тощо. Проте відповіді не отримав, однак пізніше я довідався, що мого листа розглядали в якійсь комісії АН УРСР і вирішили побудувати пам'ятник В. Гнатюкові за державні кошти. Чи це правда, не знаю, однак у 1971 р. з нагоди 100-річчя від народження В. Гнатюка на його могилі і справді було за державні кошти побудовано гарний кам'яний пам'ятник роботи Луки Біганина.

У травні 1968 року я вперше відвідав дочку В. Гнатюка Олександру в Парижі і здобув від неї цікаві спогади й документи про її батька. Вона завела мене до Наукового товариства ім. Шевченка в Парижі, де ми домовились про видання моєї кандидатської дисертації.

Повернувшись додому, я опублікував у пресі Чехії, Словаччини та Польщі серію праць про В. Гнатюка: «Volodymyr Hnat'uk a Čechy»⁵, «Volodymyr Hnat'uk a Slovensko»⁶, «Z korespondence Čechů s Volodymyrem Hnat'ukem»⁷, «Dopisy českých národopisců Volodymyru Hnat'ukovi»⁸ тощо.

На обкладинці пражського журналу «Дружно вперед» (1966. – Ч. с. 5) була опублікована кольорова репродукція олійного портрета В.Гнатюка. Мистецтвознавець Святослав Гординський із США висловив думку, що автором портрета міг би бути Михайло Бойчук. Пізніше я встановив, що В. Гнатюк та М. Бойчук декілька років у Львові жили в одному будинку і навіть в одному вході (Чернецького, нині Винниченка, 26), що перетворює припущення С. Гординського в істину.

⁵ Český lid. – Praha, 1968. – Č. 2-3. – S. 188 - 192.

⁶ Slavistika-Národopis. – Bratislava, 1970. – S. 11 - 30.

⁷ Slovanský přehled. – Praha, 1971. – Č. 4. – S. 394 - 310.

⁸ Národopisný věstník československý. – Zv. VII. – Č. 1 - 2. – Brno, 1972. – S. 199 - 224.

У січні 1969 р. до Пряшева приїхав завідувач відділу фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР у Києві О. І. Дей. Я запропонував йому влаштувати у 1971 р. спільну чехословацько-українську наукову конференцію приурочену 100-річчю з дня народження В. Гнатюка. О. Десві ця думка сподобалася і він підтримав її. Підтримку ми знайшли і в декана пряшівського філософського факультету Т. Галечки та продекана по науковій роботі А. Червеняка. Мені було доручено опрацювати план конференції, включно з бюджетом, що я і зробив. Конференція мала бути спільним проектом Пряшівського та Ужгородського університетів. Вже в грудні 1969 року конференцію та її бюджет ухвалили вчені ради обох університетів, протягом 1970 – 1971 років остаточно викристалізувалася її програма. Згідно з первісним планом конференція мала відбутися у травні 1971 року. Згодом її було перенесено на 15 – 18 листопада того ж року.

З Чехословаччини на конференцію подало письмові заяви понад 50 науковців, між ними майже усі українці із Праги, Брна та Братислави, а також біля 100 учасників – учителів, освітніх працівників, письменників, редакторів – передбачалось запросити із Пряшівщини. Сім чоловік підтвердило свою участь з України: О. Дей, Й. Дзедзелівський, М. Колесса (син Ф. Колесси, який перед конференцією захворів і його доповідь виголосила його дочка), В.Мельник, В.Моторний, Ю.Туряниця та М.Яценко. Бажання приїхати на конференцію до Пряшева висловила і дочка В.Гнатюка Олександра. Для учасників була підготовлена книжна виставка, культурна програма в Українському національному театрі, одностороннє подорож автобусом по слідах В. Гнатюка на Пряшівщині тощо. Та за декілька днів до відкриття конференції надійшла нова офіційна директива: ніби у зв'язку з виборами до заступницьких органів (які мали відбутися через тиждень після закінчення конференції 26 – 27 листопада) конференція відкликється. Неофіційною причиною була участь у її підготовці... Миколи Мушинки, який ніби на ній хотів «прорекламувати» себе і «затушувати» свою контрреволюційну діяльність. Мені було доручено всім запрошеним надіслати листи й телеграми про скасування конференції.

В Ужгороді Гнатюківська конференція відбулася і була ніби дуже успішною. Делегацію «гнатюкознавців» Пряшівського університету очолював директор Інституту марксизму-ленінізму Іван Байцура, а її членом був голова партійної організації Михайло Роман. Жоден з них про В. Гнатюка не написав ні рядка.

Я наївно очікував, що з огляду на мою роль у заснуванні Музею Володимира Гнатюка у Велесневі та доробок на ниві гнатюкознавства, мене запросять на Гнатюківську конференцію в Тернопіль. Подаючи заяву, я обіцяв привезти туди портрет В. Гнатюка (що це робота М. Бойчука я тоді ще не знав) і подарувати його Велесневському музеєві. Про це було навіть повідомлення в «Літературній Україні». Не запросили.

Наприкінці 1971 року мене з посади старшого наукового працівника дослідного кабінету україністики перевели на посаду найнижчого урядовця студійного відділу філософського факультету. Та з'ясувавши, що тут я маю можливість спілкуватися зі студентами, а тому пропагувати «контрреволюційні ідеї», запроторили мене в книжковий склад Університетської бібліотеки, куди постороннім вхід був заборонений. Однак і там довго не протримався. 17 травня 1972 року мене з тріском прогнали з університету з суворою заборонаю працювати в духовній сфері та публікуватися. Я міг працювати лише в категорії „Р” (робітник).

Восени 1972 р. я найнявся годувальником дійних корів у новозаснованій сільськогосподарській артілі (колгоспі) рідного села Курів, а навесні 1973 року – пастухом молодняка (ялівок) у тій же артілі. В пастушій колибі я і далі займався наукою, підтримуючи інтенсивні зв'язки із закордоном, головним чином з Олександром Гнатюком. Вона попросила мене написати обширну монографію про її батька, зобов'язавшись профінансувати її видання. Для мене це була приваблива пропозиція, бо вільного часу в мене було море, однак не було під рукою відповідної літератури.

Та в 1977 році райком компартії в Бардієві офіційно заборонив мені пасти худобу, мовляв, у моїй пастушій колибі в горах часто перебувають «підозрілі» люди, навіть з-за

кордону, за якими органам державної безпеки важко стежити. Відтак повернувся до Пряшева, де умови для наукової праці були сприятливіші, ніж на селі.

Працюючи кочегаром у котельні новопобудованого кварталу, я продовжував роботу над монографією про В. Гнатюка, користуючись понад 700 томами видань Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, які я в 1964 – 1965 роках з невеликими труднощами офіційно спровадив із обмінного фонду Львівської наукової бібліотеки ім. Стефаника в бібліотеку Дослідного кабінету україністики при кафедрі української мови і літератури університету ім. П. Й. Шафарика у Пряшеві. Та коли про це довідався шеф кафедри М.Р., він заборонив бібліотекарці М.Б. позичати мені будь-яку книгу. Для мене це була справжня катастрофа. За книжками, які знаходилися за декілька десятків метрів від моєї квартири, я змушений був їздити в Слов'янську бібліотеку до Праги, там вивчати й робити з них виписки на місці (бо видання XIX ст. додому не позичали), а потім ці виписки опрацьовувати дома або на кочегарці під гучну «музику» черпалок, вентиляторів та іншої техніки.

Попри ці негаразди працю я завершив і машинопис надіслав до видавництва Наукового Товариства імені Тараса Шевченка в Сарселі біля Парижа. Вона вийшла друком 1987 року⁹. Згідно з договором, я мав одержати 20 безплатних авторських примірників. В. Кубійович листовно запитав мене, на яку адресу НТШ має вислати ці примірники, підкресливши, що видавництво безкоштовно може представити мені для власного розпорядження 50, 100 або й більше примірників.

Мені стало ясно, що книжку, видану чотирма центрами «українського буржуазного націоналізму», політична цензура не пропустить ні в Україну, ні в Чехословаччину, тому попросив НТШ вислати призначені мені 20 примірників на адреси наукових бібліотек України. Видавництво так і зробило. Та жодна книжка в Україну не потрапила. Всі 20 примірників було затримано... в Москві й призначено на знищення¹⁰. На жаль, всі мої спроби перевидати цю працю в Україні вже в умовах її незалежності були досі безуспішними. Причина – брак грошей. А праця має що сказати і сучасникам. Тож від появи книжки М. Т. Яценка 1964 року (написаній з позицій марксизму-ленінізму) в Україні не з'явилася жодна книга про цього визначного вченого і громадського діяча (якщо не рахувати збірник документів та чотири випуски путівника по Музеї В. Гнатюка у Велесневі)¹¹. В 1987 році Канадський інститут українських студій в Едмонтоні окремою книжкою видав укладену мною повну бібліографію друкованих праць В. Гнатюка (1340 позицій)¹².

Та повернімося на декілька років назад. Наприкінці 70-х років до Парижа за туристичною путівкою приїхав Остап Черемшинський з автобусом «Інтуриста» спеціально, щоб зустрінутися з Олександром Гнатюк. Вона і справді підійшла до автобуса, привіталася з Остапом та коли той захотів на пам'ять сфотографуватися з нею на фоні автобуса, вона від

⁹ Мушинка М.: Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність у галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. – Записки НТШ. Праці Філологічної Секції. – Т. 207. – Париж – Нью-Йорк – Сідней – Торонто, 1987. – 332 с.

¹⁰ Один з примірників, призначених на скартацію, зовсім випадково потрапив до москвички Ради Гнатюк, яка з подивом з'ясувала, що це монографія про її діда, про якого вона до того часу нічого не знала. Справа в тому, що її батько Юрій Гнатюк після закінчення Гірничої академії у чеському місті Пржібрамі (1926) виїхав до Радянської України, де його в 1935 році оголосили шпигуном і «ворогом народу» та засудили на п'ять років таборів ГУЛґу. Мати, щоб не стати «членом сім'ї ворога народу» розлучилася з ним, а дитині, коли ця підросла і питала, де батько, сказала, що батько загинув на фронті. Після відбуття строку покарання Юрія Гнатюка було відправлено на «вічне поселення» в селищі Маршанськ Тамбовської області (РФРР), де він жив у подружньому зв'язку з дівчиною подібної долі Євгенією Швейкіною (1926 – 1976) на 26 років молодшою від нього, яка народила йому трьох синів. Рада лише з моєї книжки довідалась про долю свого батька та побачила його фотографію, а її дочка Марина Лисицина з поштовху цієї книжки почала шукати сліди діда, налагодила контакт з братами, про існування яких до того часу нічого не знала і подбала про посмертну реабілітацію діда – Юрія Гнатюка. З Радою, Мариною та одним із синів Юрія Гнатюка я зустрівся на конференції до 120-річчя В. Гнатюка у Львові. Детальніше про це див.: Мушинка М.: Доля нащадків Володимира Гнатюка // Народна творчість та етнографія. – Київ, 1992. – № 5-6. – С. 16-19.

¹¹ У цьому відношенні Україну випередили росини Воеводини в Сербії, які перевидали всі праці В. Гнатюка, пов'язані з їх краєм та краєм їх предків у п'ятьох об'ємних томах.

¹² Мушинка, М.: Володимир Гнатюк. Бібліографія друкованих праць. – Едмонтон, 1987. – 148 с.

нього втекла, будучи переконаною, що її хочать запроторити в автобус і вивезти в Радянський Союз, де безвісті пропав її брат. Кількаденні спроби директора Музею В. Гнатюка зустрітися з нею були безуспішними. Він так і не побачив її більше.

Після цього інциденту до неї завітали працівники Радянського посольства в Парижі із запитанням, чи вона б не хотіла передати на Україну якісь матеріали свого батька – академіка АН УРСР. Їм вона сказала, що єдиною людиною до якої вона має довір'я, є Микола Мушинка з Пряшева. Цю інформацію Посольство СРСР в Парижі передало і чехословацьким органам, а ті дали мені знати, що не мають заперечень проти мого виїзду до Парижа¹³.

У 1981 році пані Олександра і справді запросила мене в Париж, а органи чехословацької держбезпеки на цей раз дали мені виїзду візу. В Парижі я декілька разів зустрівся з Олександрою Володимирівною та остаточно обговорив план майбутньої монографії про її батька. В Українській бібліотеці імені С. Петлюри я брав участь у загальних зборах НТШ, поєднаних з науковою конференцією до 110-річчя з дня народження В. Гнатюка, на якій зачитав головну доповідь. Там же мене було нагороджено медаллю Тараса Шевченка «за вагомий внесок у дослідження життя і творчості секретаря НТШ Володимира Гнатюка». Олександра Володимирівна через моє посередництво передала у Велесневський музей В. Гнатюка декілька дрібних меморіальних речей. Пізніше я став першим дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка «споза залізного занавісу».

Наприкінці 1989 року мене було повністю реабілітовано, в червні 1990 року я повернувся з кочегарки до університету, в той самий науково-дослідний відділ україністики, з якого мене було звільнено рівно двадцять років тому. На цей раз на посаду завідуючого відділом.

Будучи реабілітованим, я вирішив 1991 року урочисто відзначити 120-річчя з дня народження В. Гнатюка міжнародною науковою конференцією. Цей ювілей ми об'єднали із наступаючим століттям заснування Наукового товариства ім. Шевченка (незмінним секретарем якого був Володимир Гнатюк) та 70-літтям Українського вільного університету в Празі, і назвали конференцію «Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету».

Чотириденна конференція пройшла велично у Пряшеві (12 – 13 червня) та Свиднику (14 – 15 червня 1991 року). В ній взяло участь понад 80 науковців, з того понад 50 з-за кордону, головним чином, з України та понад двісті гостей. Тернопільщину на конференції представляли: Ігор Герета з дочкою Наталкою, Зиновій Матусякевич та Остап Черемшинський. Матеріали конференції було опубліковано в 420-сторінковому збірнику, надрукованому в Києві¹⁴.

Наукові конференції до 120-ліття з дня народження відбулись у Ужгороді, Львові, Тернополі та Новому Саді. На кожній з них мені доводилось виступати з доповідями, здебільшого на пленарних засіданнях. На заключному засіданні конференції в Тернополі я запропонував іменем Володимира Гнатюка назвати тодішній Тернопільський педагогічний інститут. Про конференцію я опублікував прихильну статтю в американському журналі «Українське православне слово»¹⁵. В Новому Саді з нагоди ювілею мною було опубліковано першу статтю В. Гнатюка про Закарпаття¹⁶ та невідомий лист В. Гнатюка до свого учителя Михайла Грушевського, в якому він інформував про хід і результати своєї експедиції до русинів Воєводини 1897 року¹⁷.

¹³ В умовах післясерпневої «нормалізації» легальна висилка дисидентів за кордон була одною з форм як їх позбутися у власній країні.

¹⁴ Мушинка М. (упорядник): *Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету*. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Київ, 1992. – 420 с.

¹⁵ Мушинка М.: *Тернопільщина гідно вианувала пам'ять свого славного земляка*. Наукова конференція до 120-річчя з дня народження В. Гнатюка // *Українське православне слово*. – Бавнд-Брук (США), 1991. – № 8-9. – С. 16–17.

¹⁶ Мушинка М.: Перша стаття Володимира Гнатюка про Закарпаття // *Studia ruthenica*. – Нови Сад, 1990-1991. – № 2. – С. 115-118.

¹⁷ Мушинка М.: *Листи Володимира Гнатюка до Михайла Грушевського* // Шветлосц. – Новий Сад, 1992. – с. 11.

На сторінках київського журналу «Народна творчість та етнографія» я розповів про складну долю дітей В. Гнатюка Ірини, Олександри та Юрія після смерті батька¹⁸. Скорочена версія цієї статті з'явилася на сторінках львівської газети «За вільну Україну»¹⁹. У Львові передрукували і мою едмонтонську бібліографію публікованих праць В. Гнатюка, доповнену кількома позиціями та покажчиками одного з кращих українських бібліографів Мирослава Мороза²⁰. За праці про Володимира Гнатюка я в 1992 році став першим доктором філологічних наук у незалежній Україні.

Гнатюком я цікавився і після захисту докторської дисертації, про що свідчать такі факти: найкращим інформатором, якого В. Гнатюк зустрів в «Угорській Русі» під час своїх п'яťох експедицій у цей край (1895 – 1903), він вважав Михайла Пустая зі Збоя на Пряшівщині. На жаль, фольклорист подав про нього лише найосновніші дані. Хоч казки Пустая були опубліковані вже 1898 року²¹, ніхто із дослідників не простежив дальший життєвий шлях цього казкаря, хоч він прожив у цьому селі ще майже пів століття після зустрічі з Гнатюком. Я вирішив заповнити цю прогалину. Відвідавши село Збій, знайшов людей, які Пустая добре знали, не підозріваючи, що йдеться про виняткову людину. В архівних метриках мені вдалося встановити дати його народження (5 вересня 1857 р.), хрещення (6 вересня 1857 р.) та смерті (22 березня 1944 р.). На підставі зібраних матеріалів я написав статтю для прашівської «Дуклі»²², присвятивши їй 130-літтю з дня народження і 75-літтю з дня смерті В. Гнатюка.

У 2005 році редакція «Енциклопедії сучасної України» надіслала мені для «внутрішньої рецензії» коротку статейку про В. Гнатюка. Я її не рекомендував до друку, обґрунтовуючи відмову фактом, що вона занадто стисла і зовсім не відповідає багатогранній діяльності В. Гнатюка. Відповідальний секретар ЕСУ М.Железняк за дорученням співголови І. Дзюби попросив мене опрацювати статтю в довільному розмірі, з чим я охоче погодився. Моя стаття оприлюднена на шістьох полосах ЕУС²³. Там же я вперше подав статті про дочку Володимира Гнатюка Олександру Гнатюк-Піснячевську (1898 – 1991) та сина Юрія (1900 – 1961) з їх фотографіями²⁴.

І ще одна моя знахідка, пов'язана з В.Гнатюком. Будучи гостем Олександри Гнатюк у Парижі 1981 року, я дуже хотів здобути від неї листування В. Гнатюка з дружиною та дітьми, яке вона мені показала ще при першому візиті 1968 року, однак на моє прохання подарувати це листування в Україну, наприклад, у Велеснівський музей В.Гнатюка, вона відповіла: „Передам, як приїдете наступного разу, бо я ще не встигла все прочитати”. А наступного разу історія повторилась²⁵.

Залишки архіву²⁶ разом з особистими речами успадкувала племінниця (дочка сестри Ірини, замужем Косаренко-Косаревич) Лола Годерсман, що жила в Німеччині. З нею я був

¹⁸ Мушинка М.: Доля нащадків Володимира Гнатюка // Народна творчість та етнографія. – № 5-6. – С. 16-19.

¹⁹ Мушинка М.: Розсіяні вітром долі. Рід Володимира Гнатюка живе // За вільну Україну, Львів, 1992. – № 164. – С. 4.

²⁰ Володимир Гнатюк. Бібліографічний покажчик. Упорядники: М. Мороз та М. Мушинка // НТШ. Науково-довідникові видання – Серія 1. Бібліографія. – Львів, 1992. – Т. 3. – 152 с.

²¹ В. Гнатюк: Етнографічні матеріали з Угорської Русі // Етнографічний збірник НТШ. – Т. 4. – Львів, 1898.

²² Дукля. – 2001. – Ч. 2. – С. 35.

²³ Мушинка М.: Гнатюк Володимир Михайлович // Енциклопедія сучасної України. – Т. 5. – Київ, 2006. – С. 706-707.

²⁴ Там таки. – С. 711.

²⁵ Доля Олександри Володимирівни була неординарною. Після закінчення медичного факультету Карлового університету в Празі вона переселилась до Франції. Диплом не ностріфікувала і працювала в парфумерній фірмі. Вийшла заміж за економіста Дмитра Піснячевського (1898 – 1966), який трагічно загинув – замерз на вулиці в центрі Парижа. Після смерті чоловіка її недуга (шизофренія та манія переслідування) пульсувала все більше й більше. Останні роки вона провела в приватній психіатричній лікарні, де й померла 27 лютого 1991 року. Поховали її у спільній могилі членів НТШ на міському цвинтарі в Сарселі. Всі її фінансові заощадження забрала психікарня.

²⁶ Основну частину свого особистого архіву Олександра Володимирівна в стані душевної депресії знищила.

особисто знайомий ще з 60-х років. І до неї я звернувся з проханням передати листування В. Гнатюка зі сім'єю в Україну. І тут повторилася давня історія: «Я не можу цього зробити, поки не познайомлюся із змістом цих листів. Що коли там буде щось, що дискредитуватиме нашу сім'ю? На жаль, української письмової мови я не знаю (живучи в німецькому середовищі я ніколи не ходила в українську школу) і мушу знайти когось, хто мені ці листи прочитає». Я післав до неї в Гамбург редактора «Християнського голосу» Павла Головчука. Він їй прочитав листи і вона мені їх прислала. Йдеться про 180 листів В. Гнатюка та його дружини до дітей та деякі зворотні листи дітей до батьків. В них яскраво, до найменших подробиць відображене сімейне життя вченого. Листування я передав негайно Обласному державному архіву в Тернополі (директор Богдан Хаворівський). Там з них зробили машинописні копії, одну з яких прислали мені, другу (разом із ксерокопіями оригіналів) – в Меморіальний музей В.Гнатюка у Велесневі. На жаль, досі ніхто не зайнявся їх дослідженням.

Я вірю, що тернопільська конференція, присвячена 140-літтю з дня народження та 75-річчю з дня смерті Володимира Гнатюка, стане стимулом до вивчення його життя і багатогранної збирацької, організаційної та наукової діяльності. Пряшів, 11 квітня 2011 р.

В статье известный исследователь творчества Владимира Гнатюка Никола Мушинка очерчивает свои этапы изучения жизни и творчества фольклориста, на основе широкого фактического материала он обобщил и систематизировал народоведческую и украиноведческую концепцию ученого, его вклад в мировую науку.

Ключевые слова: Владимир Гнатюк, биография, фольклористика, народоведческая концепция, научное общество имени Т.Г.Шевченко, мемуары.

Марія Галушка, викладач (Чортків)

ББК 83.3 (4УКР)

УДК82-312.1.

Творча співпраця Володимира Гнатюка і Михайла Коцюбинського

Біографічні і творчі контакти між Володимиром Гнатюком і Михайлом Коцюбинським демонструють актуальну літературну проблему початку ХХ століття автор–текст–читач. Точка перетину письменницьких захоплень – фольклористика, етнографія, гуцульська міфологія, а також вплив Володимира Гнатюка на Михайла Коцюбинського як на особистість. Розглянуто роль Володимира Гнатюка у формуванні української національної еліти.

Ключові слова: національна еліта, етнографія, фольклористика, гуцульська міфологія, коломийки, фольклорно–етнографічні матеріали, ритуали.

Maria Halushka Creative activity cooperation between Volodymyr Hnatiuk and Mykhailo Kotsiubynsky.

Biographical and creative contacts between Volodymyr Hnatiuk and Mykhailo Kotsiubynskiy demonstrate actual literary problem at the beginning of the 20th century: author– text – reader. The writer's capture intersection folklore study, ethnography, gutsuls' mythology and Hnatiuk's influence on the M. Kotsiubynskiy as on the personality. The role of Volodymyr Hnatiuk in the Ukraine's national elite formation is discussed here.

Key words: national elite, folklore study, ethnography, gutsuls' mythology, kolomyiky, folklore-ethnographical materials, rituals.

Володимира Гнатюка з упевненістю можна назвати одним із творців української модерної нації, її духовності. Він виявив себе як політик, етнограф, громадський діяч і публіцист, невтомний збирач, видавець і дослідник народної творчості, літературознавець, мовознавець та перекладач, відомий вчений-славіст європейського масштабу, журналіст і редактор. На сьогоднішньому етапі дослідження діяльності й спадщини В. Гнатюка актуальною є проблема його зв'язків із тогочасною передовою національною громадсько-активною інтелігенцією, а також його вплив на формування свідомості більшості діячів суспільно-політичного і культурно просвітницького поля діяльності як беззаперечного й найвищого авторитета.

Тому важливо з'ясувати характер творчих зв'язків, які виникли між Володимиром Гнатюком та визначним українським письменником і громадським діячем Михайлом